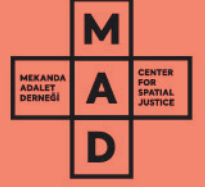

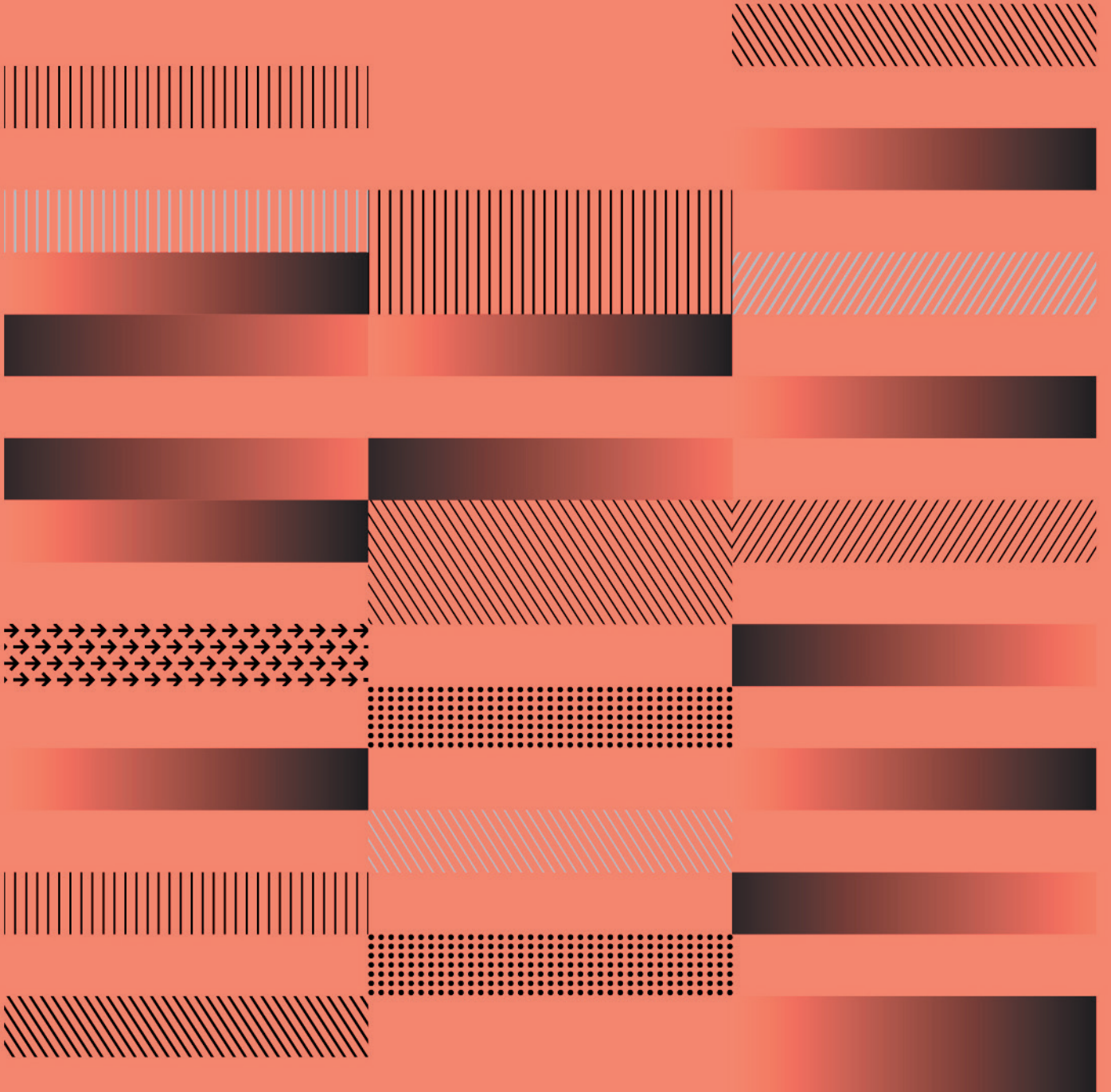
MAD

Politika Metni #3

—

Yaşlılar İçin
Mekânda Adalet¹

Bu politika metni
Mekanda Adalet Derneđi'nin
Kentsel Politikalar Programı
kapsamında hazırlanmıştır.

—
Hazırlayanlar: Ceren Yartan,
Sena Nur Gölçük

Mekanda Adalet Derneđi olarak toplumsal hayatı derinden şekillendiren çeşitli başlıklarda politika metinleri hazırlıyoruz. Bu metinlerin alandaki politika yapıcılar, çalışanlar ve hizmet verenler için bir rehber ve atılabilecek adımlara dair bir özet niteliği taşımalarını hedefliyoruz.

Elinizdeki Belge Neyi Amaçlıyor?

- Bu belge Mekanda Adalet Derneđi tarafından yaşlı bireylerin kent yaşamına tam katılımlarını sağlayacak somut adımlar ve politika önerilerini içeriyor.
- Hak temelli bir anlayıştan yola çıkıyor.

- Yaşlı nüfus olarak kabul edilen 65 ve üstü yaş grubu, Türkiye’de toplumsal hayattan izole yaşamak zorunda kalıyor. “Bakıma muhtaç” olduğu düşünülen yaşlı nüfus; sağlık hizmetleri, sosyal ve kentsel hizmetlerden bağımsız yararlanma imkânını elde edemiyor.
- Yaşlıların bağımsız yaşam haklarını elde etmelerinde kamu kurumları ve yerel yönetimler öncü role sahip. Bu kurumların yaşlı bireylerin toplumsal hayata bağımsız katılımını destekleyecek hak temelli politikalar geliştirmeleri gerekir.

Fotoğraf: Emirkan Cörüt

Türkiye'nin Yaşlı Nüfusu Nedir?

- Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2019 verilerine göre Türkiye'de **yaşlı nüfus tüm nüfusun %9'unu oluşturmaktadır.**
- Yaşlı nüfus artmaktadır. Nüfus projeksiyonlarına göre yaşlı nüfus oranının 2023 yılında **%10,2**, 2030 yılında **%12,9**, 2040 yılında **%16,3**, 2060 yılında **%22,6** ve 2080 yılında **%25,6** olacağı öngörülmüyor.²

² Kaynak: TÜİK (2020, 18 Mart) Haber Bülteni

Yaşlılık Çerçevesinde Sorular

1) Yaşlılık Nedir?

Yaşlılığın başlangıcı hâlâ tartışma konusu olsa da genel kabul Dünya Sağlık Örgütü'nün "60 yaşın üzerindeki kişiler yaşlıdır" tanımlamasıdır. Farklı yerlerde de 60 ya da 65 yaş olarak kabul edilmektedir. Giderek uzayan bir dönem olan 60 yaş sonrası da evrelere ayrılmaktadır. **Erken yaşlılık (65-75) yaşlılık (75-85) ve ileri yaşlılık (85 ve ötesi)** olarak tanımlanmaktadır. Her bir evrenin kendine ait sorunları ve öncelikleri vardır.

2) Yaş ayrımcılığı (yaşçılık/ageism) nedir?

Herhangi bir bireye yönelik, o bireyin yaşından ötürü yapılan ayrımcılığa denir.

3) Aktif yaşlanma nedir?

Yaşlı bireylerin ekonomik, sosyal ve kültürel hayata aktif şekilde katılmalarıdır.

4) Yaşlılar toplumsal hayattan ne şekillerde dışlanıyor?

Yaşlılık dönemi özellikle yalnızlaşan, yoksullaşan ve yoksunlaşan bir dönem olarak öne çıkmaktadır. Yaşlılar emeklilik veya iş yaşamından ayrılma ile birlikte toplumsal yaşamdan soyutlanmaktadır. Yaşlıların gözden çıkarılabilir nüfus

olarak görülmesi onların toplumsal hayata katılmasının önünde engel olarak durmaktadır.

Örneğin COVID-19 salgını sırasında koruma adı altında alınan bazı önlemler yaşlıların sınırlı sosyalliklerini hiç yaşayamamalarına, sağlık durumlarının daha da kötüye gitmesine neden oldu. Hatta bazı yaşlılar çeşitli sözlü ve fiziksel tacize de uğradı. Özellikle alzheimer, demans gibi hastalıkları olanlar bu dönemden olumsuz etkilendi.

Yaşlıların bağımsız yaşam taleplerinin görülmemesi, korunmaya muhtaç olarak algılanmaları da ayrımcılığa sebep oluyor.

Yaşlıların yeterli sosyal güvenceye ulaşmaması, özellikle yaşlı kadınların yoksullaşması ve genel olarak sağlık ihtiyaçlarının yeterince karşılanmaması öne çıkan diğer sorunlardır.

Özetle, yaşlılar çeşitli fiziksel, psikolojik, hatta finansal/hukuki istismara maruz kalabilmektedirler.

Yaşlılığa yönelik önyargılardan biri de yaşlılık döneminin bireyin işlevsizleştiği bir dönem gibi algılanmasıdır. Halbuki yaşlı bireyler özellikle yaşadıkları ortamdaki, mahalledeki gündelik hayata ve buranın

canlılığına büyük katkıda bulunabiliyor, gönüllü faaliyetlerde başı çekebiliyorlar.

5) Yaşlıların maruz kaldıkları mekânsal adaletsizlikler nelerdir? Özellikle büyükşehirlerde ne gibi sorunlarla karşılaşılıyorlar?

Yaşlılar için "sağlıklı ve güvenli çevrede yaşamak", kırsal ve kentsel alanlarda yaşanan baş döndürücü dönüşümle giderek zorlaşıyor. İhtiyaçlarına cevap vermeyen çevre düzenlemeleri sebebiyle güvenli ve konforlu biçimde hareket edememeleri kentsel yaşamdan giderek uzaklaşmalarına sebep olabiliyor. **Kentsel dönüşüm** sebebiyle sosyal çevresinden kopmak durumunda kalan yaşlılar psikolojik ve sosyal zorluklarla karşılaşılıyor.

Maddi imkânsızlıklardan dolayı kendine ait bir konut edinemeyen yaşlılar ya çocuklarının yanlarında sosyal alanlarından uzakta ya da izbe ve sağlıksız konutlarda yaşamaya mahkûm kalabiliyorlar. Ayrıca yaşlılıkla birlikte motor becerilerin azalması veya kas gücünün zayıflaması gibi sebeplerden dolayı evlerin mimari tasarımı ihtiyaçlarını karşılamaya elvermiyor.

6) Kent yaşamına katılımı yaşlı bireylerin ihtiyaçları aynı mıdır?

Yaşlıların ihtiyaçları çeşitlilik göstermektedir. Yerel yönetimler; sakatlık, yoksulluk,

mültecilik gibi sebeplerle dezavantajlı hâle getirilmiş yaşlıların ihtiyaçlarını katılımcı süreçlerle tespit edip kapsayıcı politikalar hazırlamalıdır. Özellikle kadınlar yaşlılık sürecinde toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinden daha da ağır etkilenmektedir.

7) Yaşlılar için adil kentsel yaşamı sağlama da yerel yönetimlerin rolü ne olabilir?

Yerel yönetimler; birlikte tasarım ilkesiyle bireysel ihtiyaçları da gözeterik hareket etmeli ve planlama süreçlerine yaşlıları da dahil etmelidir. Yaşlıların tecrübeleri ve birikimleriyle planlama süreçlerine dahil edilmesi yerel yönetimlerin de ihtiyacıdır. Yaşlıların gündelik yaşam pratiklerini kolaylaştırmak bu yönetimlerin sorumluluğundadır. Sosyal ayrımcılığı önleyen, fırsat eşitliğini gözeten politikalar üretme ve uygulama görevi de yine yerel yönetimlere aittir.

8) Dijital uçurumun³ yaşlılar üzerindeki etkisi nedir?

Dijital uçurum, yaşlıların yalnızlaşması ve yoksunlaşmasının en önemli sebeplerinden biri olarak kabul edilmektedir.

³ Bilgi ve haberleşme imkânlarına erişimdeki adaletsizliği, teknolojik gelişmeleri takip edebilme becerisinin kuşaklararası farklılaşmasını anlatan kavram.

Yaşlılığa Dair Yasal Çerçeve Nedir?

Kamu hukukunda yaşlılarla ilgili düzenlemeler yok denecek kadar azdır. 2010 yılında yapılan anayasal değişiklik, yaşlılara yönelik pozitif ayrımcılık ilkesinden bahsetmektedir. Anayasa'nın 61. maddesinde yaşlıları korumak devletin görevi olarak yer alıyor. Yaşlıların bağımsız yaşam hakkına yönelik bir referans ise yer almıyor. Yaşlı nüfusun haklarının var olduğu ve bunların devlet tarafından düzenleneceği aynı maddede belirtiliyor. Ancak elle tutulur düzenlemelerin olduğunu söylemek mümkün değil.

2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz Ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun ve 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu gözden geçirilmeli ve ihtiyaç temelli bir yardım anlayışından çıkarılarak, açık kriterlere bağlı hak temelli bir yaklaşımı benimsemelidir.⁴

Politika uygulama süreçlerinin ana aktörü

olan yerel yönetimlerin görev ve sorumluluklarını düzenleyen 5396 sayılı Belediye Kanunu'nda yaşlılara yönelik sunulacak hizmetlerin uygulanmasında katılım ve dayanışma ön plana çıkıyor. Ancak yaşlılara yönelik sunulması gereken hizmetler kapsamlı olarak ele alınmıyor.

Birleşmiş Milletler; yaşlılık politikalarında izlenecek ilkeleri bağımsızlık, katılım, itibar, bakım, kendini gerçekleştirme başlıklarıyla özetlemiştir.

Özel hukuktaki toptancı "vesayet" düzenlemesi yaşlı bireylerin haklarını toptan kaybetmelerine neden olabilmektedir.⁵

⁴ Bu doğrultuda örneğin, yaşlı bakım aylığı, bakımı üstlenen aile bireylerine değil, -bilişsel sorunları olmamak şartıyla- doğrudan yaşlıya verilmelidir.

⁵ Bunun yerine Medeni Kanun'un 429 ve 431. Maddeleri'nde öngörülen "yasal danışmanlık" kavramına ağırlık verilebilir. "Vesayet" konusunda, İsviçre Medeni Kanunu'nda, 2013 tarihinde yapılan değişikliklerle yürürlüğe giren "yetişkinlerin korunması" kavramı doğrultusunda topluca değişikliğe gidilebilir.

Fotoğraf: Emirkan Cörüt

**Yaşlılarda
Birlikte**

Yerel Yönetimlerin Rolü Nedir?

Yerel yönetimler yaşlıların gündelik yaşama tüm boyutlarıyla eşit şekilde katılmasında önemli bir sorumluluğa sahiptir. **Yerel yönetimler yaşlılara yönelik politika uygulamalarını hak temelli bir yaklaşımla yürütmelidir.**

Yerel Yönetimler:

- Yaşlılara yönelik eşitlikçi ve yaşçılık karşıtı bir tutum sergilemeli,
- Yaşlıların her türlü haktan faydalanmalarını sağlamalı,
- Yaşlıların bağımsız yaşam sürmesini destekleyecek adımlar atmalı,
- Yaşlıların ekonomik bağımsızlığını artırmayı hedeflemeli,
- Yaşlıların karar alma süreçlerine eşit katılımını sağlamalı.
- Bu alanda belirlenmiş ulusal ve uluslararası kanun ve standartlara uymalı,
- Kentin yaşlı dostu kent olmasını politika önceliği olarak kabul etmeli,
- Bütün bu süreçlerde şeffaf ve hesap verebilir bir tutumu benimsemelidir.

Yerel Yönetimlerin Atabileceği Temel Adımlar Nelerdir?⁶

- Yerel yönetimler öncelikle politika oluşturma ve planlama süreçlerine yaşlıların ve bu grupları temsil eden oluşumların katılımını sağlamalıdır. Kent Konseyleri Yönetmeliği değiştirilerek, Konseylerde "Yaşlı Meclisi/Komisyonu" oluşturulması kurala bağlanmalıdır.
- Başta Belediye Meclisleri olmak üzere, seçimle oluşan her yapıda, yaşlılığın her evresinin dengeli ve orantılı olarak temsil edilmesine özen gösterilmelidir.
- Yaşlılarla ilgili çalışan bütün kurumlarda, yaşlıların, ayrı bir kimlik ve grup olarak görülmesi sağlanmalıdır.
- Mali planlamalar yapılırken yaşlılara sunulacak hizmetler vazgeçilmez kabul edilmeli, planlamalar bu anlayışla gerçekleştirilmelidir.
- Yaşlıların ekonomik bağımsızlığını ve istihdamını destekleyecek politikalar hayata geçirilmelidir.

Katılım ve Birlikte Tasarım

- **Karar ve uygulama süreçlerine** yaşlılar dahil edilmelidir.
- Kamusal alan ve yapıları çevre kullanımına dair erişilebilirlik standartlarının yalnızca sakatlar özelinde değil, yaşlıları da kapsayacak şekilde uygulanması gerekir.

Kentsel Çevre

Yaşlıların yaşadıkları kentle kurdukları ilişkinin sürdürülebilir şekilde devam etmesi, kentte bağımsız hareket edebilmelerinin sağlanması politika önceliği olmalıdır.

- Hızla gerçekleşen çevresel değişiklik-

ler, kentsel dönüşüm ve benzeri süreçler sebebiyle yaşlıların yabancılaşmalarının önüne geçmek adına **kentsel miras korunmalı, hafıza mekânları yaşatılmalıdır.**

- **Kaldırım döşemeleri**, takılıp düşme, konforsuz hareket deneyimlerine karşın düz ve engelsiz yapılmalıdır.
- Yaşlıların hareket ihtiyacı gözetilerek kentteki **tüm tasarım öğeleri** (kent mobilyaları, rampa, kaldırım, cadde ve sokaklar) yaşlıların güvenli ve konforlu hareket etmesini destekleyecek şekilde hayata geçirilmelidir.
- **Kamu ve özel hizmet binaları** erişilebilir ve her kullanıcı profili için uygun evrensel tasarım ilkeleri⁷ referans alınarak tasarlanmalıdır.
- **Yaya sinyalizasyonları** saniye göstergeli olmalıdır. Trafik ışıklarında yaya geçiş süresi kısa olmamalıdır.
- Toplu taşıma duraklarına **sesli anons sistemleri ve oturma birimleri** bulunmalıdır.
- Yürünmesi **kolay ve keyifli yürüyüş alanları** oluşturulmalı, bu alanların yalnızca kent merkezinde değil birçok farklı bölgede yer alması sağlanmalı, kolay erişilebilir konumda olmalıdır.
- **Toplu taşımaya erişim kolaylaştırılmalı** ve herkes için ulaşım ilkesi gözetilmelidir. Toplu ulaşımında yaş ayrımcılığının engellenmesi için ulaşım personeline yaklaşım eğitimleri verilmelidir.

Yerinde Yaşlanma Uygulamaları

- **Yerinde yaşlanmayı** destekleyecek uygulamalar yerel yönetimler tarafından

desteklenmeli ve denetlenmelidir.

- Yemek yapma imkânı olmayanlar için **günlük yemek dağıtım takibi** yapılmalıdır.
- **Konutlar yaşanabilir standartlara getirilmesi** ve bireysel ihtiyaca yönelik ev içi tasarımların yapılmasına imkân sağlanmalıdır.
- Konut sorunu yaşayan yaşlılar için çözümler mekanizmaları geliştirilmelidir.
- Her mahalle için evde bakım hizmetlerine ek olarak **alışveriş ihtiyaçlarını karşılayacak ekipler** oluşturulmalıdır.
- Yine evdeki yaşamı kolaylaştırmaya yönelik olarak kahvaltı hazırlama, yemek ve ütü yapma, ev ve mutfaklarını düzenleme, öz bakım yaptırılması, hastalıklarında hastanede refakat etme gibi hizmetler sunulabilir.

Yaşlılara Yönelik Merkezler

Yerel yönetimler yaşlılara yönelik olarak yereldeki ihtiyacı tespit ederek farklı işlevleri olan yaşlı dayanışma merkezleri ve benzeri kurumlarda hizmet verebilir. Bu merkezler yaşlıların fizyolojik, sosyal, psikolojik ihtiyaçlarını karşılamaya yanı sıra yaşam boyu eğitime yönelik çeşitli hizmetler de sunabilir.

- **Mahalle temelli gününbirlik vakit geçirilebilen yaşam merkezleri** kurulmalıdır.
 - Merkezler **erişilebilirlik standartlarına bağlı kalınarak** inşa edilmelidir.
 - Bunların eşitlikçi, kapsayıcı, yaşlıların bağımsız yaşamını destekleyici olmasına özen gösterilmelidir.
 - Bu merkezler **kuşaklararası iletişimi** güçlendirmeyi hedefleyerek çeşitli yaş gruplarına hizmet verebilir.
 - LGBTİ+ yaşlılar için ek merkezler kurulmalıdır. İstekleri doğrultusunda bu merkezlerde konaklamaları sağlanmalıdır.
 - Yaşlılara yönelik kurulan merkezlerde **psikososyal destek hattı** oluşturulmalıdır.
- ▲ Destek hatları; **ihtiyaçları farklı-**

laşan yaşlı bireylere hizmet etmelidir. (HIV ile yaşlananlar, sakatlığı olan yaşlılar, kronik hastalığı olanlar, yakınlarını kaybedenler için)

- ▲ Destek hatlarında Türkçe dışında Kürtçe, Arapça gibi ülke nüfusunun belli bir kısmı tarafından kullanılan dilleri bilen, **yaşlı hakları, hasta gizliliği** hakkında bilgi sahibi olanlar istihdam edilmelidir.
- ▲ Hatta çalışan kişi HIV ile yaşlanma konusunda yeterli ve donanımlı bilgiye sahip olmalıdır.

Sağlık ve Sosyal Hizmetler

Bu hizmetler evde bakım, kurumsal bakım ya da eve hizmet götürmeyi içerebilir.

- Evde bakım ihtiyacı olanlara sağlık çalışanları ile **rutin kontrol takvimi** oluşturulmalı ve gerektiği koşullarda **hastaneye erişimleri** sağlanmalıdır.
- Pandemi gibi **olağanüstü dönemlerde** halk sağlığını korumaya yönelik kişisel ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak **takviye besin ve ilaç dağıtımı** yapılmalıdır.
- Her yaşlının **sağlıkla ilgili bilgiye** (hastaneye erişim, ilaç kullanımı, sağlıklı yaşam için yapılması gerekenler vs.) erişim imkânı olmadığı düşünülerek belirli aralıklarla ziyaretler yapıp bilgilendirme yapılmalıdır.
 - ▲ Kayıtlı oldukları sağlık ocaklarının yeri ve bu sağlık ocaklarından alabilecekleri hizmetler hakkında bilgi verilmelidir.
- **Pandemi sürecinde** erken tanının önemi anlatılmalı ve COVID-19'a ilişkin herhangi bir belirti gösterilmesi durumunda aranılacak yerler ve yapılması gerekenler anlatılmalıdır.
- Yaşlılara yönelik merkezlerde HIV ile yaşlanma üzerine eğitimler verilmeli ve hasta hakları anlatılmalıdır.

- HIV ile yaşlanan bireylerin sağlık kuruluşlarına erişimleri sağlanmalı ve mahremiyet haklarına dokunulmamalıdır.
- Bakım verenlerin aile bireyleri olması durumunda onları maddi ve manevi olarak destekleyecek çeşitli önlemler alınmalıdır.
- Yaş ve bedensel ihtiyaçlar (veya fiziksel rahatsızlıklar) göz önünde bulundurulularak **yaşlılara yönelik spor etkinlikleri sunulabilir** (Yürüyüş, yoga, basit fiziksel egzersizler, doğa yürüyüşleri vb.).
 - Çalışma imkânı olmayan veya çalışamayacak durumda olan yaşlılar için talep/başvuru odaklı değil, kapsayıcı⁸ **sosyal destek mekanizmaları** geliştirilebilir.
- Herhangi bir afet, salgın, hastalık, güvenlik sorunu veya acil ihtiyaç durumları için evlerine acil durumlarda aranılacak numaralar için not bırakılmalı ve bu numaralara nasıl ulaşabilecekleri anlatılmalıdır.

- yaşlıların akıllı dijital araçları kullanmalarını kolaylaştıracak eğitim programlarına özel önem verilmelidir.
- Değişen ve gelişen teknolojiye uyum sağlayarak yaşamak veya çalışmak ya da yeni bir meslek öğrenmek isteyenler için hayat boyu öğrenme desteklenmelidir.
- Yaşlıların kent mekânını daha rahat ve kapsamlı şekilde kullanmalarının sağlanması için ilgi çekici alanlar oluşturulmasına imkân sağlanmalıdır.
- Yaşlı ve LGBTİ+ çalışmaları yapan STK'lar ile birlikte etkinlik takvimi oluşturulmalıdır.
- HIV ile yaşlananların toplumdan soyutlanmalarını için gerekli çalışmalar yapılmalıdır.⁹
- Yaşlıların **karar alma mekanizmalarına aktif katılımının** sağlanması için seçim öncesinde siyasi partilere ilişkin tarafsız bilgilendirme yapılmalı ve oy kullanmalarında gizliliğe önem verilerek nasıl oy kullanacaklarına dair eğitimi verilmelidir.

Sosyal ve Kültürel Yaşam

- Erişimi kolay yerlerde yerel **kültürel faaliyetler** desteklenmelidir. İnsanların bir araya gelmesi ve ortak ilgi alanları geliştirmesinin desteklenmesinin iyilik hâline doğrudan katkısı olduğu bilinmektedir. Böylece yaşlı bireylerin iyilik hâllerini doğrudan besleyen bir sosyalleşme alanı yaratılmış olacaktır.
- Yaşlıların bir araya gelip sosyalleşebileceği ve hatta yönetiminde rol alabileceği mekânlar tasarlanmalıdır.
- Yaşa yönelik öğrenme stratejileri geliştirilerek **eğitim programları** sunulabilir. Örneğin, bu programlar çerçevesinde, "yaşlılığa hazırlanma," "yaşlılar için finansal okuryazarlık" gibi başlıklarda eğitimler verilebilir.
- "Dijital uçurum"u kapatmaya yönelik,

⁶ Sunulan önerilerin bazıları KONDA'nın Ekim 2020'de hazırladığı yaşlılar raporundan alınmıştır. Rapora erişmek için bkz: <https://konda.com.tr/tr/rapor/yaslilik-raporu/>

⁷ Evrensel tasarım; ürünlerin ve çevrenin her yaş ve yetenekte insan tarafından mümkün olan en geniş kapsamda kullanılabilir tasarlanmasını ifade etmektedir. Evrensel tasarımın yedi ilkesini ayrıntılı incelemek için bkz :Dostoğlu, N., Şahin, E., ve Taneli, Y. (2009). *Tasarıma kapsayıcı yaklaşım: Herkes için tasarım*.

⁸ "Vatandaşlık Hakkı" çerçevesinde yapılacak dağıtımlarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Buğra, A. ve Sınmazdemir, T. (2007) "Yoksullukla mücadelede insani ve etkin bir yöntem: Nakit gelir desteği", *Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru* içinde, Ed. A. Buğra ve Ç. Keyder, İletişim.

⁹ Ek öneriler için "Toplumsal Cinsiyet ve Mekânda Adalet" başlıklı politika metnin inceleyebilirsiniz.

mekandaadalet.org

